

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen
Förvaltning, organisation och ledarskap

STV102
HT 2004
Handledare: Tomas Bergström

Policyöverföring av gender mainstreaming

- Sverige ett föredöme och en exportör?

Sofia Blixberg

Abstract

Gender mainstreaming kan sägas vara en central del av dagens jämställdhetsarbete, i Sverige och utomlands. Strategin som fick sitt definitiva genombrott i och med FN:s fjärde kvinnokonferens 1995 har på kort tid anammats av otaliga länder och organisationer. Strategin kan ur ett feministiskt synsätt anses vara radikal då den grundläggande tanken är att en (re)organisering, förbättring, utveckling och utvärdering av policyprocesser skall ske, så att jämställdhetsperspektivet är inkorporerat i alla policys på alla nivåer och i alla steg, av de aktörer som normalt är involverade i policyskapande. I det här arbetet belyses den process genom vilken spridningen av gender mainstreaming har skett. Likaså behandlas Sveriges roll i policyöverföringen av gender mainstreaming. Uppsatsen utgår i huvudsak från David Dolowitz och David Marshs begreppsmässiga grundkonstruktion. Materialet som använts i studien har utgjorts av sekundära skriftliga källor som rapporter, policydokument, utvärderingar, offentligt tryck, informationsbroschyrer, etc. I framställningen framläggs belegg för att Sverige inte ställer sig helt negativ till att sprida och exportera gender mainstreaming. Studien skildrar även ett antal sammanhang där policyöverföring kan tänkas ha tagit plats.

Nyckelord: Gender mainstreaming, jämställdhetsintegrering, policyöverföring, Sverige.

Innehållsförteckning

1. ATT ÖVERFÖRA OCH SPRIDA JÄMSTÄLLDHET	1
1.1 Syfte och frågeställning	1
1.2 Metod och material	1
2. POLICYÖVERFÖRING EN RELEVANT UTGÅNGSPUNKT?	2
2.1 Begreppsdefinitioner	2
2.1.1 Lesson-drawing	2
2.1.2 Policykonvergens	3
2.1.3 Policydiffusion	4
2.1.4 Policyöverföring –en utgångspunkt	4
3. POLICYÖVERFÖRING AV GENDER MAINSTREAMING	6
3.1 Ett fall av policyöverföring	6
3.2 Vad är det som har överförts?	7
3.2.1 Gender mainstreaming ett försök till definition	8
3.3 Grader av överföring	9
3.4 Policyöverföringens aktörer	9
3.5 De överförda lärdomarnas ursprung	11
3.6 Vad kan tänkas försvåra respektive gynna spridningen av gender mainstreaming?	12
4. SVERIGE SOM FÖREBILD OCH FÖREDÖME	13
4.1 Sverige en ledarnation eller en eftersläntrare?	14
5. SVERIGE EN EXPORTÖR OCH SPRIDARE AV GENDER MAINSTREAMING?	17
5.1 Att sprida och exportera gender mainstreaming –en uttalad policy?	17
5.2 En inblick i Sveriges officiella jämställdhetssamarbeten	18
5.2.1 Förenta Nationerna (FN)	18
5.2.2 Europeiska Unionen (EU)	19
5.2.3 Europarådet	20
5.2.4 Nordiska Ministerrådet	21
5.2.5 Sida	21
6. ANALYS	23
6.1 Är anammandet av gender mainstreaming att betrakta som ett fall av policyöverföring?	23
6.1.1 Möjliga orsaker till förekomsten av policyöverföring av gender mainstreaming	24
6.2 Betraktas Sverige som ett föredöme och en ledarnation när det gäller jämställdhet och gender mainstreaming?	24
6.3 Har Sverige varit en drivande kraft i spridningen av gender mainstreaming?	24
6.4 Slutsats	25
7. LITTERATURFÖRTECKNING	26

1. Att överföra och sprida jämställdhet

Gender mainstreaming kan sägas vara en central del av dagens jämställdhetsarbete, i Sverige och utomlands. Strategin som fick sitt definitiva genombrott i och med FN:s fjärde kvinnokonferens 1995 har på kort tid anammats av otaliga länder och organisationer. Strategin kan ur ett feministiskt synsätt anses vara radikal då den grundläggande tanken är att en (re)organisering, förbättring, utveckling och utvärdering av policyprocesser skall ske, så att jämställdhetsperspektivet är inkorporerat i alla policys på alla nivåer och i alla steg, av de aktörer som normalt är involverade i policyskapande. (Beveridge & Shaw, 2002 s. 209) I det här arbetet belyses den process genom vilken spridningen av gender mainstreaming har skett. Är det breda och omfattande tillägnet att anse som ett fall av policyöverföring och bör Sverige i så fall betraktas som en exportör av gender mainstreaming?

1.1 Syfte och frågeställningar

Utifrån David Dolowitz och David Marshs begreppsmässiga grundkonstruktion kommer denna uppsats att behandla policyöverföring av gender mainstreaming. Dolowitz och Marsh definierar begreppet *policy transfer* som en process där ”kunskap om policys, administrativa arrangemang, institutioner och idéer i en politisk miljö (historisk eller rådande) används för utvecklandet av policys, administrativa arrangemang, institutioner och idéer i en annan politisk miljö”. (Dolowitz, 2000 s. 3) Arbetet kommer att betrakta policyöverföring som både en beroende och oberoende variabel det vill säga uppsatsen kommer dels att försöka skildra policyöverföringsprocessen dels nyttja policyöverföring som en förklaring till rådande policyförhållanden. Då policyöverföringslitteraturen enbart i mycket begränsad omfattning behandlar gender mainstreaming så syftar framställningen likaså till att försöka sammanlänka forskningen inom policyöverföring och gender mainstreaming. Mer konkret kommer uppsatsen att utgå från följande frågeställningar: Har Sverige varit en drivande kraft i spridningen av gender mainstreaming? Försöker Sverige medvetet exportera gender mainstreaming? Betraktas Sverige som ett föredöme och en ledarnation när det gäller jämställdhet och gender mainstreaming? De empiriskt inriktade frågeställningarna har således en låg abstraktionsgrad då fokus framför allt riktas mot Sverige. Målsättningen är att kunna skapa hypoteser om Sveriges roll som spridare och exportör av gender mainstreaming. Dock kommer nästintill enbart officiella aktörer att belysas, detta på grund av arbetets begränsade omfattning. Ytterligare avgränsningar utgörs av att spridningen av gender mainstreaming inom Sverige inte kommer att skildras eller analyseras i någon större utsträckning. Inte heller tar arbetet upp frågan om huruvida gender mainstreaming är en relevant eller önskvärd strategi för att uppnå jämställdhet.

1.2 Metod och material

Uppsatsen kan i stor utsträckning anses vara en litteraturstudie då den syftar till att försöka sammanlänka policyöverförings- och gender mainstreamingslitteraturen. När det gäller frågeställningen om huruvida Sverige är ett föredöme och en ledarnation skulle en kvantitativ studie varit att föredra om tiden för arbetet varit längre. Istället för att genomföra en egen undersökning har jag valt att enbart redovisa slutsatser från tidigare analyser.

För att försöka belägga förekomsten av policyöverföring av gender mainstreaming samt om Sverige är att betrakta som en exportör av den behandlade strategin, så har sekundära skriftliga källor som rapporter, policydokument, utvärderingar, offentligt tryck, informationsbroschyrer, etc. använts. Denna del av studien kan anses utgå från en kvalitativ metod. En mer ingående beskrivning av faktorer som bör beaktas i studier av policyöverföring sker i avsnitt 3.1. "Ett fall av policyöverföring?" Påpekas bör dock att materialet som brukas inte kan betraktas som heltäckande och eftersom exempelvis inga intervjuer gjorts så har analysen fått grundas främst på aktörernas egna utsagor och framställningar över vad som har skett. Jag är därmed medveten om att jag i stor utsträckning inte når fram till varken informations- eller verklighetsplanet. Eftersom mitt arbete dock enbart syftar till att ge exempel på sammanhang där policyöverföring av gender mainstreaming skett så är det källkritiska problemet enligt min mening av betydelse, men inte avgörande, för framställningens resultat.

2. Policyöverföring en relevant utgångspunkt?

2.1 Begreppsdefinitioner

David Dolowitz and David Marsh framhåller i artikeln "Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making" att begreppen policyöverföring, lesson-drawing, policykonvergens och policydiffusion har gemensamt att de alla tar sin utgångspunkt i en process i vilken kunskap om policys, administrativa arrangemang, institutioner och idéer i en politisk miljö (historisk eller rådande) används för utvecklandet av policys, administrativa arrangemang, institutioner och idéer i en annan politisk miljö.¹ (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 5)

I den begreppsmässiga grundkonstruktion som presenteras av Dolowitz och Marsh, vilken kommer att utgöra den teoretiska utgångspunkten i denna uppsats, sammanlänkas många av de fenomen som de olika begreppen syftar till att skildra.

2.1.1 Lesson-drawing

Dolowitz och Marsh understryker att de inte ser begreppen policyöverföring och lesson-drawing som synonyma. (Dolowitz & Marsh, 1996 s. 344) Policyöverföring anses utgöra ett kontinuum som går från helt frivilligt lärande, *lesson-drawing*, till ett tvingande påläggande av ett program, en policy eller ett institutionellt arrangemang på ett politiskt system av ett annat. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 13) Lesson-drawing betraktas således som en underkategori till begreppet policyöverföring som innefattar både tvingande och frivilliga element. Som exempel på överföring på den tvingande delen av skalan ges dels processer där transnationella och internationella organisationer har haft makt att tvinga stater att genomföra program och policys mot sin vilja dels skeenden där nationella regeringar varit tvingade att tillämpa program och policys på grund av förpliktelser som medlemmar i en internationell regim eller struktur. Enligt Dolowitz och Marsh kan en överföring innefatta både frivilliga och tvingande element likaså kan överföringsprocessen förändra karaktär över tiden. Motivet till nyttjandet

---

¹ Ursprungligen: "knowledge about policies, administrative arrangements, institutions and ideas in one political setting (past or present) is used in the development of policies, administrative arrangements, institutions and ideas in another political setting."

av frivilligt anammande skildras som att det anses vara en genomförbar och kanske även billig lösning på uppkomna problem eller otillfredsställelse med rådande förhållanden. (Dolowitz & Marsh, 2000 s.14-15)

Den syn på lesson-drawing som presenteras av Dolowitz och Marsh utgår i stor utsträckning från Richard Roses arbeten. (Dolowitz, 2000 s. 4) Richard Rose benämner hela den process där policys eller institutioner överförs för *lesson-drawing*. (Dolowitz & Marsh, 1996 s. 344) Rose definierar *lesson-drawing* som en handlingsorienterad slutsats om ett eller flera program som används någon annanstans; platsen kan vara en annan stad, en annan stat, en annan nation eller organisationens egen historia. (Rose, 1991 s. 7) För att lesson-drawing överhuvudtaget skall komma till stånd krävs att policyskaparna vill lära sig något som de inte redan vet. Enligt Rose inträffar detta tillstånd då rutinen avbryts och det som tidigare var tillfredsställande inte längre anses tillräckligt eller acceptabelt. (Rose, 1991 s. 11) Rose ser policyskapare som handlingsorienterade och en lärdom fokuserar därför på specifika program som den egna organisationen tillämpar eller kan komma att tillämpa i framtiden. Enligt Rose är en lärdom mer än bara en utvärdering av ett program i dess egen kontext, en lärdom omfattar även att möjligheten att implementera och överföra programmet på annat håll undersöks och värderas. (Rose, 1991 s. 7) En lärdom måste identifiera både omständigheter som är lika såväl som skiljaktiga mellan den egna politiska miljön och det utvärderade programmets kontext. (Rose, 1991 s. 9) Lesson-drawing är likaså mer än bara lärande för lärandets egen sak, grunden till lärandet måste utgöras av ett faktiskt problem. Lärande behöver inte nödvändigtvis medföra förändringar i rådande policys då det program som utvärderats kan anses vara negativt eller inte möjligt att överföra. (Rose, 1991 s. 7) Genom att rangordna stater, städer etc. utifrån deras prestationer inom ett specifikt policyområde kan framgångsrika exempel urskiljas. De länder vars prestationer är tilltalande kan antas vara möjliga utgångspunkter för lärdomar för de länder vars bedrifter inte är fullt lika goda. (Rose, 1991 s. 8) Emellertid kan negativa lärdomar dras från länder med sämre prestationer. (Rose, 1991 s. 19)

2.1.2 Policykonvergens

Inom politisk ekonomi och det nyinstitutionella perspektivet finns det ett starkt intresse för policykonvergens. Konvergens betraktas främst som en konsekvens av strukturella faktorer så som exempelvis industrialisering och globalisering. Till skillnad från denna inriktning kan policyöverföringslitteraturen i större utsträckning sägas lägga tonvikten på kunskap och aktörer även då strukturernas inflytande inte helt förkastas. (Stone, 2004 s. 547-548) Harold Wolman framhåller i artikeln "Understanding Cross National Policy Transfers: The Case of Britain and the US" att konvergens kan bero antingen på strukturella förhållanden, liknande processer i ett flertal länder resulterar i att policys påminner om varandra även då de inte överförts, eller på medveten imitering av andra nationers policys dvs. policyöverföring. Konvergens har således sitt ursprung i antingen strukturella faktorer eller faktorer knutna till aktörer. (Wolman, 1992 s. 28) Utifrån Dolowitz och Marshs framställning går det att utläsa att de generellt anser att strukturella faktorer tenderar att ligga nära den tvingande delen av kontinuumet. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 16-17)

Mark Evans och Jonathan Davies kritiserar i artikeln "Understanding policy transfer: A multi-level, multi-disciplinary perspective." policyöverföringslitteraturen och då främst Dolowitz och Marshs begreppsmässiga grundkonstruktion. Evans och Davies anser att

perspektivet inte klarar av att svara på frågan om policyöverföring har ökat och vad ökningen i så fall beror på. De båda författarna betraktar även relationen mellan strukturer och aktörer som underutvecklad inom perspektivet. (Evans & Davies, 1999 s.365) Enligt Evans och Davies så bör man undersöka och värdera vilken påverkan förändringar i ekonomiska, teknologiska, ideologiska och institutionella strukturer har på förekomsten av policyöverföring samt policyöverföringsprocessens karaktär. (Evans & Davies, 1999. s.373)

2.1.3 Policydiffusion

Även då Dolowitz och Marsh anser att diffusionslitteraturen bidrar till att fördjupa kunskapen och förståelsen kring policyöverföring så ställer de sig kritiska till att den i allt för stor utsträckning ser processen som aktörlös. (Dolowitz, 2000 s. 4) Likaså är Dolowitz och Marsh negativa till att allt för stor fokus riktas mot processen i förhållande till policyinnehållet. (Dolowitz & Marsh, 1996 s. 345) Diane Stone definierar i artikeln ”Transfer agents and global networks in the ’transnationalization’ of policy” begreppet diffusion som en process där en innovation förmedlas över tid genom särskilda kanaler mellan medlemmar av ett socialt system. Stone presenterar fyra faktorer som kan skapa spridningsmönster: ett nationellt kommunikationsnätverk mellan statsanställda/ämbetsmän; stater influeras av geografiskt närliggande grannländer; ledarstater är föregångare när det gäller att anamma nya policys, eftersläntrarna tenderar därefter att följa ledarna; inom nationer sker ett vertikalt efterliknande. Anammandet av en policy, ett program etc. betraktas enligt Stone snarare som påtvingat än frivilligt inom diffusionslitteraturen. (Stone, 2004 s. 546-547) Även Richard Rose menar att diffusionslitteraturen förutsätter en form av teknokratisk determinism, medan förekomsten av lesson-drawing i större utsträckning grundas i frivilligt anammande. Enligt Rose karaktäriseras litteraturen även av försök att identifiera stater som är ledare respektive eftersläntrare när det gäller att övergå till nya program. Rose anser inte heller, till skillnad från diffusionsperspektivet, att liknande problem måste, eller kan, framkalla liknande reaktioner och lösningar i olika länder. (Rose, 1991 s. 9) Harold Wolman gör en liknande beskrivning av diffusionslitteraturens inriktning och skildrar dess studieobjekt som undersökningar av hur policys sprids över tid och rum, vanligtvis med målsättningen att beskriva och förklara den tidsordning under vilka länder anammar den studerade policyn. (Wolman, 1992 s. 28) Med andra ord skulle diffusionslitteraturen kunna sägas eftersträva en analys av kronologiska samt geografiska spridningsmönster. Man försöker få fram variabler som kan förklara dels skillnaden mellan de som anammar och de som inte tillägnar sig en policy dels varför en del länder lägger sig till med policys tidigare än andra. (Mossberger & Wolman, 2003 s.429) Diane Stone framhåller i sin artikel att diffusionsperspektivets relevans begränsas av att lite nämns om hur policys förändras genom inplementeringsprocessen. Enligt Stone så utgörs policylitteraturens styrka av att beslutsprocessen inom politiska system bejakas samt att aktörernas roll betraktas som central. (Stone, 2004 s. 546-547)

2.1.4 Policyöverföring – en utgångspunkt

Dolowitz och Marsh definierar begreppet *policy transfer* som en process där ”kunskap om policys, administrativa arrangemang, institutioner och idéer i en politisk miljö (historisk eller rådande) används för utvecklandet av policys, administrativa arrangemang, institutioner och idéer i en annan politisk miljö”. (Dolowitz, 2000 s. 3) Davies och Evans anser att denna definition

av begreppet är allt för bred och framhåller därför att definitionen av begreppet bör begränsas till att innefatta avsiktligt, handlingsorienterat lärande, som sker medvetet, innebär undersökning samt resulterar i policyåtgärder. Evans och Davies ser policykonvergens som en möjlig konsekvens av policyöverföring samtidigt som de påpekar att policykonvergens till skillnad från policyöverföring kan ske oavsiktligt. Evans och Davies anser emellertid även att en persons tidigare erfarenheter inom exempelvis en annan organisation inte skall betraktas som lesson-drawing eller policyöverföring. (Evans & Davies, 1999 s. 368 och 366) Inte heller bör större vikt läggas vid inomorganisatorisk policyöverföring. (Evans & Davies, 1999 s. 367) Denna uppsats kommer enbart att behandla policyöverföring som har ett medvetet, avsiktligt och handlingsorienterat lärande som grund. Evans och Davies krav på att lärandet skall resultera i policyåtgärder anser jag inte är en erforderlig avgränsning eftersom denna definition utesluter negativa lärdomar. Dock kommer negativa lärdomar ges ett begränsat utrymme i denna uppsats eftersom jag med tillgängliga medel finner det svårt att belägga och påvisa förekomsten av dessa. Även om policyöverföring inom en organisation är möjligt så kommer även denna form av policyöverföring att uteslutas i detta arbete. Av de tidigare behandlade begreppen kommer främst policyöverföring och i någon mån även policydiffusion vidare att studeras närmare. För att utröna huruvida Sverige är att betrakta som ett föredöme, en ledarnation, så kommer min redogörelse att bl.a. innefatta studier som har sin utgångspunkt i diffusionsperspektivet.

Inom policyöverföringsperspektivet vill jag betona kunskap och inläring i högre grad än Dolowitz och Marsh. Policylärande (eng. *policy learning*) betonar, enligt Stones definition, kognition och hur ny kunskap medför omdefiniering av intressen, vilket i sin tur påverkar fundamentala föreställningar och idéer bakom inställningen till policys. (Stone, 1999 s. 52) Diane Stone påpekar i artikeln ”Transfer agents and global networks in the ’transnationalization’ of policy” att policyöverföringsprocessen har större utsikt att vara framgångsrik och effektiv då en djupare *inläring/lärande* (eng. *learning*) sker. Lärandet kan dock vara av olika former: taktisk- eller instrumentell-inläring i motsats till djupare social- eller policyinläring. (Stone, 2004 s. 549)

Claudio M. Radaelli kombinerar i artikeln “Policy Transfer in the European Union: Institutional Isomorphism as a Source of Legitimacy” Dolowitz och Marshs policyöverföringsramverk med begreppet *isomorphism* som utvecklats inom organisationsteorin. Enligt Radaelli leder institutionell och konkurrensbetonad isomorphism till en högre grad av homogenitet. Den konkurrensbetonade formen innebär att marknadskrafter medför att de mest rationella och effektiva lösningarna sprids. Institutionell isomorphism däremot utgår från att organisationer inte bara konkurrerar om resurser och kunder utan även om politisk makt och institutionell legitimitet. Att organisationsstrukturer och policyprogram kopieras är processer som inte enbart grundas i effektivitetshänsyn, utan överföringen kan likväl vara ett sätt att säkra legitimitet i det politiska livet. I framställningen presenteras tre grunder till förekomsten av institutionell isomorphism: tvång (eng. *coercive*), imitation (eng. *mimetic*) och normativ. Tvång innebär att organisationer tenderar att efterlikna den organisation som den är beroende av. Överföring kan likaså grundas i osäkerhet vilket fallet med det som här kallas imitation. För att kunna hantera osäkerhet imiteras en organisation som man anser har en högre grad av legitimitet eller framgång. Imitation kan emellertid även betraktas som en politisk strategi med målet att uppnå legitimitet. Slutligen kan institutionell isomorphism grundas i normativa påtryckningar framkallade av

professionella grupper, vilka delar formell utbildningsbakgrund, socialisation etc. (Radaelli, 2000 s.27-29)

När det gäller synen på rationalitet så delar jag Marsh och Dolowitzs synsätt att aktörer ofta agerar utifrån begränsad rationalitet, något som medför att en policyöverföring kan vara baserad på bristfällig eller felaktig information. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 14) Detta arbete syftar dock främst till att utifrån sekundära källor förevisa stöd för att policyöverföring av gender mainstreaming har skett samt om möjligt belägga Sveriges roll i denna spridning. Graden av överföring, hur policyn förändras under implementeringsprocessen och policymisslyckanden kommer enbart att behandlas i begränsad utsträckning. Avgränsningen grundar sig i att undersökningen skulle bli alltför omfattande om dessa delar innefattades.

Bakgrunden till att jag främst valt att utgå från Dolowitz och Marshs artiklar när det gäller uppsatsens teoretiska grundvalar baseras i huvudsak på att jag finner detta ramverk mest utvecklat och sammanhängande. Den begreppsmässiga grundkonstruktionen innefattar likaså ett flertal av de begrepp som jag anser relevanta för min frågeställning.

3. Policyöverföring av gender mainstreaming

Uppsatsen kommer som tidigare nämnts i huvudsak att utgå från Dolowitz och Marshs begreppsmässiga grundkonstruktion. I detta avsnitt kommer denna teoretiska bas att presenteras och relateras dels till andra arbeten om policyöverföring dels till forskning om gender mainstreaming.

3.1 Ett fall av policyöverföring?

Enligt Dolowitz och Marsh har policyöverföringen ökat på senare tid som en följd av ett ökat tryck från globala ekonomiska krafter samt förbättrade kommunikationsmöjligheter. Förekomsten av internationella organisationer så som Europeiska Unionen (EU), Internationella valutafonden (IMF) och Världsbanken kan likaså tänkas bidra dels till att policyöverföring samt en homogenisering av policys förespråkas dels till att policys påläggs ett stort antal länder. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 6-7) För att fastslå om policyöverföring har skett i det enskilda fallet kan belägg enligt Dolowitz och Marsh bl.a. spåras via *media, rapporter, konferenser, möten/besök* samt *skriftliga och verbala utsagor*. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 9)

Evans och Davies framlägger i artikeln "Understanding policy transfer: A multi-level, multi-disciplinary perspective" ett antal faktorer som bör betänkas och diskuteras i arbeten som behandlar förekomsten av policyöverföring. Först och främst anser de att analysens ämne bör redovisas och avgränsas så att det står klart vilket fenomen som avses undersökas. I denna uppsats studeras främst den möjliga förekomsten av historisk policyöverföring, andra möjligheter hade varit att exempelvis studera vad som underlättar policyöverföring, pågående policyöverförings-processer etc. Nästa viktiga beståndsdel som framhålls av Evans och Davies är en tydlig beskrivning av vilka aktörer som medverkar i processen. De båda författarna anser, som tidigare nämnts, att policyöverföring måste vara en medveten process oavsett om grunden till överföringen är frivillighet eller tvång. Denna uppsats behandlar olika aktörer, främst officiella, som kan betraktas ha sin bas i Sverige. Enligt Evans och Davies är det likaså väsentligt att belägg för att policyöverföring inte har skett studeras, presenteras och analyseras, finns det nya innovativa inslag som inte härstammar från policyöverföring och har

delar av den policy som överförts tagits bort eller förändrats? När det gäller att bedöma de belägg som presenteras för att policyöverföring skett bör man enligt Evans och Davies åtskilja mjuka överföringsinstrument (idéer, koncept och attityder) från hårda överföringsinstrument (exempelvis program och implementering), eftersom bevisningen är beroende av det studerade fenomenets karaktär. Om man anser att policyöverföring har ägt rum gäller det såldes först att undersöka vad som har överförts och därefter graden av överföring dvs. om överföringen haft formen av kopiering, efterliknande, kombinationer eller inspiration. (Evans & Davies, 1999 s. 381-383)

Även Diane Stone framlägger en lista på krav som skall vara uppfyllda för att förekomsten av policyöverföring skall anses vara styrkt. Det första kravet utgörs av att det skall finnas belägg för att inomorganisatoriska faktorer inte kan vara den enda orsaken till anammandet och uppkomsten av policyn. Det andra kravet består av att det skall finnas stöd för att införandet inte enbart är ett resultat av strukturella faktorer. Förutom dessa krav bör studien kunna påvisa att policyskaparna var medvetna om existensen av den policy som de anses ha överfört, likaså skall det finnas bevis för att policyns konsekvenser i ursprungslandet nyttjats i den inhemska policydebatten i det importerande landet. (Stone, 1999 s. 56)

Jag har enbart kunnat finna en artikel som sammanlänkar policyöverföring med gender mainstreaming. Artikeln som går under namnet "Gender Mainstreaming Strategies in the E.U.: Delivering on an Agenda?" är författad av Sonia Mazey. Artikeln skildrar bl.a. implementeringen av gender mainstreaming inom EU, vilket enligt Mazey kan betraktas som ett exempel på policyöverföring. (Mazey, 2002 s. 229) Inom jämställdhets- och gender mainstreamingslitteraturen nämns dock mer indirekt en omfattande spridning, och möjligen även policyöverföring, av gender mainstreaming. Alison Woodward beskriver exempelvis i artikeln "European Gender Mainstreaming: Promises and Pitfalls of Transformative Policy" den globala spridningen av gender mainstreaming så som extraordinär. (Woodward, 2003 s. 65) Emilie Hafner-Burton och Mark A. Pollack framhåller i artikeln "Gender Mainstreaming and Global Governance" att gender mainstreaming är en officiell policy i många industrialiserade länder samt i ett växande antal internationella organisationer. (Hafner-Burton & Pollack, 2002 s. 286) Jacqui True och Michael Mintrom beskriver i framställningen "Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming" gender mainstreaming som en policyinnovation vars institutionella mekanismer av många nationalstater anammats med en hastighet som saknar motstycke. (True & Mintrom, 2001 s. 27) I avsnittet som behandlar frågan om Sverige är att betrakta som en spridare och exportör av gender mainstreaming kommer jag mer ingående att försöka belägga att spridningen av gender mainstreaming åtminstone till viss del är att anse som ett fall av policyöverföring.

3.2 Vad är det som har överförts?

Dolowitz och Marsh framlägger i artikeln "Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making" en kategorisering av vad det är som transfereras genom policyöverföring. Åtta olika indelningsgrupper identifieras: policymål, policyinnehåll, policyinstrument eller administrativa tekniker, program, institutioner, idéer, ideologier och attityder samt negativa lärdomar. I framställningen poängteras att man bör göra en åtskillnad mellan policys och program. Policys betraktas av Dolowitz och Marsh som bredare deklARATIONER av föresatser som generellt anger den riktning som policyskaparna önskar ta,

program däremot innefattar en presentation av ett mer komplett och specifikt tillvägagångssätt som bör användas för att implementera policys. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 12)

Diane Stone kopplar i artikeln ”Transfer agents and global networks in the ’transnationalization’ of policy” samman det som överförs med graden av frivillighet och tvång. I kategorin *mjuka överföringsformer* inkluderas: idéer, paradig, lärdomar, problemdefinitioner och policytolkningar. Gruppen *hårda överföringsformer* (eng. *hard forms of transfer*) innefattar policyinstrument, lagstiftning och policymetoder/syner på policys (eng. *policy approaches*). Olika aktörer använder sig enligt Stones framställning av dessa former i olika stor utsträckning. Till exempel nyttjar experter, tankesmedjor och professionella sammanslutningar främst mjuka överföringsformer medan politiker, statstjänstemän, ämbetsmän m.fl. i högre omfattning brukar hårda överföringsformer. Nätverk kan enligt Stones artikel både använda mjuka såväl som hårda överföringsformer. (Stone, 2004 s. 562-563)

Enligt Mazeys artikel har gender mainstreaming och jämställdhet inom EU främst introducerats genom frivillighet och mjuka överföringsformer som inte är juridiskt bindande. Medlemsstaterna har ansvaret för policyimplementeringen vilket medför skillnader i hur policyn tolkas och genomförs i de olika länderna. (Mazey, 2002 s. 228) Nyttjandet av just frivilligt anammande anses i framställningen grundas i stora differenser i medlemsländernas syn på jämställdhet samt att genusrelaterade frågor bedöms vara politiskt känsliga. (Mazey, 2002 s. 231) Dock påpekas i artikeln att EU inom några områden har kapacitet att övertala nationella policyskapare att anamma och implementera genusrelaterade policys mot sin vilja, detta genom att införandet är ett krav för finansiellt stöd. (Mazey, 2002 s. 230)

3.2.1 Gender mainstreaming ett försök till definition

Begreppet gender mainstreaming kan definieras som ”(re)organisering, förbättring, utveckling och utvärdering av policyprocesser, så att jämställdhetsperspektivet är inkorporerat i alla policys på alla nivåer och i alla steg, av de aktörer som normalt är involverade i policyskapande.”² (Beveridge & Shaw, 2002 s. 209) Vid nyttjandet av gender mainstreaming kan uppmärksamheten sägas riktas mot den process då policys skapas och många stater samt organisationer har åtagit sig att bejaka möjliga genusrelaterade konsekvenser av policys redan under utvecklingsfasen. Ett anammande av gender mainstreaming innebär ofta att nya byråkratiska handlingssätt införs, till exempel bör det genomföras värderingar och kartläggningar av politikens genusrelaterade konsekvenser, kontroll- och utvärderingsprocesser kan förväntas införas, möjligt är även att åtagandet införlivas i den nationella lagstiftningen. (Beveridge & Shaw, 2002 s. 209) Alison Woodward framhåller att det råder en förvirring av vad begreppet gender mainstreaming innebär och bör stå för, skall det betraktas som en process, ett policyinstrument eller kanske en strategi? (Woodward, 2003 s. 67) Näringsdepartementet beskriver exempelvis gender mainstreaming som en strategi (Faktablad Näringsdepartementet s. 1), i redogörelsen av regeringens jämställdhetspolitik inför 2000-talet skildras gender mainstreaming däremot som en metod och ett redskap (Skr. 1999/2000:24 s. 3). Jag kommer i det här arbetet att betrakta gender mainstreaming som en strategi för att nå målsättningen ökad jämställdhet. Till denna strategi knyts ett antal metoder, policyinstrument, tekniker, och redskap som exempelvis *3R-metoden*, *4R-metoden*, *Jämställdhetsreflexen*,

---

² Ursprungligen: “the (re) organisation, improvement, development and evaluation of all policy processes, so that a gender equality perspective is incorporated in all policies at all levels and at all stages, by the actors normally involved in policy-making”.

Checklista, JämKAS samt Konsekvensanalys. För etablerandet av gender mainstreaming finns även speciella styrsystem utvecklade så som till exempel *Jämställdhet i ledningssystem, Nyckeltal för jämställdhet, LOTS, Trestegsmodellen, Balanserade styrkort och Jämställdhetslednings-system.* (se bl.a. Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet i samverkan samt Lorentzi & Lundquist, 2001) Vad jämställdhet och jämställdhetsmålen mer konkret anses innebära kan naturligtvis variera mellan länder. Enligt Woodward är antalet policyinstrument och förhållningssätt som är knutna till gender mainstreaming många, till exempel var fler än 200 inlagda i databanken DIGMA (Database for Instruments for Gender Mainstreaming) 2002. (Woodward, 2003 s. 69) Om strategin att inkorporera ett jämställdhetsperspektiv inom alla policyområden enligt Dolowitz och Marshs skall betraktas utgöra en policy är troligt men svårt att avgöra, enligt min mening handlar det dock om ett koncept eller kanske ett förhållningssätt. De olika metoder som finns tillgängliga kan dock betraktas utgöra ett mer komplett och specifikt tillvägagångssätt och bör därför, enligt min mening, betecknas som program.

När det gäller översättningen av gender mainstreaming till svenska har ett antal förslag framlagts. Gertrud Åström har myntat begreppet *jämtegrering* vilket är en sammansättning av orden jämställdhet samt integrering. Detta begrepp används främst av Kommunförbundet. Inom Regeringskansliet har man valt att bruka termen *jämställdhetsintegrering*. Ett annat förslag till svensk översättning har varit *jämställdhetssäkring*. (Ds 2001:64 s. 14-15) Enligt det faktablad om gender mainstreaming som givits ut av Näringsdepartementet används i Sverige uttrycken *integrering av ett jämställdhetsperspektiv* eller *jämställdhetsintegrering*. (Faktablad Näringsdepartementet s. 1) Då ingen vedertagen översättning till svenska alltså finns när det gäller gender mainstreaming så har jag valt att genomgående använda mig av den engelska termen. Detta främst för att jag anser att det stora antalet förslag till översättning tenderar att skapa otydlighet och förvirring samtidigt som ingen av benämningarna enligt min mening är en helt träffande översättning.

3.3 Grader av överföring

Fyra grader av policyöverföring beskrivs i artikeln av Dolowitz och Marsh: *kopiering*, vilket innebär en omedelbart och fullständig överföring; *efterliknande*, där idéerna bakom en policy eller ett program överförs; *kombinationer*, där en blandning av ett flertal olika policys överförs; och slutligen *inspiration*, där en policy i en politisk miljö inspirerar till skapandet av en policy i en annan politisk miljö även då det slutliga resultatet inte har några likheter med den ursprungliga policyn som inspirerade till förändringen. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 13)

Fiona Beveridge och Sue Nott framhåller i artikeln ”Mainstreaming: A case for optimism and cynism” gender mainstreaming som ett exempel på policyöverföring. Beveridge och Nott, som utgår från Roses begreppsdefinitioner, anser att överföringsgraden när det gäller gender mainstreaming främst är att betrakta som *inspiration*. Dock påpekas att det även finns exempel på överföring av policys och policyinstrument inom gender mainstreaming som mer tar formen av *efterliknande*. (Beveridge & Nott, 2002 s. 299)

3.4 Policyöverföringens aktörer

Ett flertal aktörskategorier som är involverade i policyöverföring identifieras av Dolowitz och Marsh däribland: valda politiker, politiska partier, byråkrater/statstjänstemän, påtrycknings-

grupper, policyexperter, transnationella korporationer/företag, tankesmedjor samt internationella institutioner, organisationer och konsulter. Aktörskategorierna *international governing organizations* (IGO:s), *international nongovernmental organizations* (NGO:s) samt *konsulter* agerar både genom frivillig och tvingande policyöverföring. Likaså kan dessa aktörer anlitas av andra grupper för att underlätta genomförandet av olika former av policyöverföring. Konsulterna och policyexperternas policyöverföringsförslag baseras ofta, enligt Dolowitz och Marsh, på vad de anser vara *best practices*, vilket kan innebära att betydelsen av policyns ursprungliga kontext ges allt för lite uppmärksamhet. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 10-12) Det kan här än en gång vara lämpligt att poängtera att aktörer verkar inom strukturer vilka begränsar individernas handlingsmöjligheter. Begränsningarna kan exempelvis härstamma från politiska institutioner eller ha en ekonomisk grund. (Dolowitz & Marsh, 1996 s. 356)

Stone beskriver och belyser i artikeln "Transfer agents and global networks in the 'transnationalization' of policy" internationella aktörers centrala betydelse för policy- samt kunskapsöverföring. (Stone, 2004 s. 545) Med internationella aktörer menas i artikeln (i) *internationella organisationer* (ii) *stater* och (iii) *icke-statliga aktörer*. Statliga aktörer kan enligt Stones framställning vara både importörer såväl som exportörer av policys. (Stone, 2004 s. 552) En del länder men även andra aktörer arbetar medvetet med att försöka exportera policys. Att exportera lärdomar, policys, *best-practice* etc. kan dock av de tänkta mottagarna, uppfattas som ett inslag av neo-kolonialism eller imperialism. Enligt Stone sker exporten bl.a. genom bistånd men mer förekommande är att exporten går genom informella kanaler, icke-statliga aktörer samt internationella organisationer. (Stone, 1999 s. 57) Kunskap hämtas ofta just från vad som anses vara framgångsrika och föredömliga policys, administrativa arrangemang, institutioner och idéer. Stone framhåller även i sitt resonemang att policyöverföringen tenderar att bli mer ytlig om transfereringen är framtvungad och/eller graden av lokal inläring är låg. Sannolikheten att policyöverföring skall ske betraktas öka när kunskapen härrör från en miljö som är geografiskt, ideologiskt och kulturellt närbesläktad. (Stone, 2004 s. 552) I framställningen beskrivs ett fall som handlar om att överföra rapportering om könsrepresentation från The International Development Research Center (IDRC) med bas i Kanada till Ukraina. Programmet som främst inte handlade om genusfrågor utan om Dnipro River Basin och miljövård stötte på motstånd då medarbetarna i Ukraina inte var mottagliga för de delar som handlade om genusfrågor. Rapporteringen om könsrepresentation genomfördes men snarare av taktiska skäl än som en konsekvens av lärande eller ett genuint intresse. I Stones skildring av internationella organisationer framhålls att verksamheterna i många fall fungerar som överföringsagenter (eng. *transfer agents*). (Stone, 2004 s. 552-553) Precis som Dolowitz och Marsh poängterar Stone att tvingande överföring inte är den enda strategin som brukas av internationella organisationen utan kunskapsförmedling anses likaså utgöra en väsentlig del av verksamheternas aktiviteter. (Stone, 2004 s. 554) Icke-statliga aktörers roll och betydelse bör enligt Stone inte heller underskattas när det gäller att påverka den allmänna opinionen, sprida policyidéer, policyprogram etc., genom mjuka överföringsformer.

Enligt Stone har policylitteraturen i allt för stor utsträckning har varit centrerad kring stater och officiella aktörers (dvs. exempelvis politiker, byråkrater etc.) roll i policyöverföringen. (Stone, 2004 s. 549-550) Stone anser att policyöverföringsprocessen inte enbart bör betraktas som ett direkt utbytesförhållande mellan en exporterande och en importerande stat, utan i stället bör andra aktörer som underlättar förekomsten av policyöverföring uppmärksammas i högre utsträckning. Policyöverföringslitteraturen bör

enligt Stone således minska sin fokusering på nationalstater. Viktiga aktörer som tidigare inte uppmärksammats tillräckligt är bl.a.: *påtryckningsgrupper*, *non-governmental organizations* (NGO:s), *tankesmedjor*, *konsultfirmor*, *juridiska firmor* och *banker*, vilka enligt Stone utgör delar av *transnational advocacy networks* (TAN:s). TAN:s kan sägas handla om att skapa dagordningar och vara förespråkare/försvarare och befrämjare. (Stone, 2004 s. 549-550) Diane Stones kan således sägas rikta fokus mot att utvidga förståelsen för var policyöverföring potentiellt kan ske och vilka aktörer som är involverade. (Stone, 2004 s. 558) Framförallt betonar Stone, enligt min mening, att policyöverföring inte enbart förekommer inom ett internationellt domän utan även kan vara ett grundläggande element för *transnational governance*. Policyöverföring anses således överskrida den nationella och internationella nivån. (Stone, 2004 s. 561)

I Mazey's framställning betraktas EU som en central *plats för lärande* (eng. *learning site*) där horisontell och vertikal överföring av idéer, policys och mainstreaminginstrument sker. Inom EU bedöms Kommissionen vara en central aktör i policyspridningen, dock sker ett samarbete med organiserade intressenter, företag, konsulter, tankesmedjor och fristående experter som föreslår *best practises*, modeller och lösningar. *Best practices* härstammar ofta från något eller några medlemsländer som betraktas som föredömen inom området, inom jämställdhet understryker Mazey de nordiska staterna och Nederländerna som viktiga rollmodeller. (Mazey, 2002 s. 228-230) I artikeln framhålls likaså att European Womens's Lobby (E.W.L) har haft en stor påverkan på policyprocessen inom gender mainstreaming, så den roll som NGO:s spelar bör måhända inte underskattas. (Mazey, 2002 s. 238-239)

I Europarådets rapport "Gender Mainstreaming. Conceptual Framework, methodology and presentation of good practices" framhålls ett flertal aktörsgrupper som kan vara involverade i policyprocessen när det gäller gender mainstreaming bl.a.; politiker, administratörer, tankesmedjor som fokuserar på genusrelaterade frågor, utredare och experter, NGO:s, intresse- och påtryckningsgrupper, media samt internationella och supranationella institutioner. (Europarådet, 1998 del 2 s. 9-10) I Jacqui True och Michael Mintroms undersökning av spridningen av gender mainstreaming framläggs slutsatsen att transnationella nätverk främst bestående av icke-statliga aktörer (framförallt internationella icke-statliga organisationer inom kvinnorörelsen samt FN) har varit de mest framträdande och pådrivande krafterna i diffusionen av gender mainstreaming. (True & Mintrom, 2001 s. 27)

3.5 De överförda lärdomarnas ursprung

Enligt Dolowitz och Marsh kan policyutformare rikta sitt fokus mot olika nivåer: *den internationella*, *den nationella*, samt *den lokala nivån*. Inom det egna landet kan information och lärdomar hämtas från exempelvis regioner, kommuner, myndigheter etc. Vid utformandet av policys kan kunskap inhämtas från alla dessa nivåer både de som hierarkiskt kan sägas vara underordnade såväl som överordnade. Likaså kan en nation välja att rikta blicken mot aktiviteter inom det egna landet eller utomlands, vilket kan inkludera såväl den internationella, den nationella, den regionala som den lokala nivån. Kunskap kan således inhämtas från nationell, regional eller lokal nivå inom det egna eller andra länder samt från internationella organisationer. Policyöverföring kan emellertid även ske mellan internationella organisationer. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 12) Att policyöverföring mellan suveräna nationalstater kompletteras med, men även kringgås av, transnationella transfereringsnätverk framhålls av

Stone i artikeln ”Transfer agents and global networks in the ’transnationalization’ of policy”.
(Stone, 2004 s. 546)

3.6 Vad kan tänkas försvåra respektive gynna spridningen av gender mainstreaming?

Enligt Dolowitz och Marsh är det centralt att uppmärksamma att alla policyöverföringar inte är lyckosamma. Det är möjligt att policyöverföringen helt enkelt inte uppnådde de mål eller syften som låg till grund för beslutet att genomföra en överföring. Likaså kan de centrala aktörerna i processen uppfatta att genomförande av policyöverföringen är att betrakta som ett misslyckande. Dolowitz och Marsh lyfter i artikeln fram tre faktorer som kan vara avgörande för att en policyöverföring på något sätt skall komma till korta. Ett förhållande som kan leda till misslyckande är bristfällig information om hur policyn/institutionen fungerar i ursprungsmiljön: denna process benämner författarna så som *oinformerad överföring* (eng. *uninformed transfer*). En andra faktor utgörs av att väsentliga element av den ursprungliga policyn/institutionen inte överförs, vilket medför en utebliven framgång i den nya politiska miljön: detta fenomen betecknas av Dolowitz och Marsh som *ofullständig överföring* (eng. *incomplete transfer*). Den tredje faktorn, *olämplig överföring* (eng. *inappropriate transfer*) som belyses i artikeln utgörs av brister i beaktandet av betydande ekonomiska, sociala, politiska och ideologiska skillnader mellan policyns/institutionens ursprungliga och nya miljö. (Dolowitz & Marsh, 2000 s. 17) Dolowitz och Marsh anser att ju mer komplex en policy eller ett program är desto svårare är överföringen. Sex hypoteser som ursprungligen utarbetats av Rose presenteras:

1. *program med ett mål är lättare att överföra än program med flera målsättningar;*
2. *enklare problem har större sannolikhet att överföras;*
3. *om sambandet mellan problem och lösning betraktas som direkt förbättras utsikten för överföring;*
4. *ju färre en policys sideffekter uppfattas vara desto större är chansen för överföring;*
5. *god information om hur ett program fungerar i den ursprungliga miljön gör programmet lättare att överföra;*
6. *om en policys eller ett programs konsekvenser kan förutspås så underlättas överföringen.* (Hypoteserna är fritt översatta utifrån Dolowitz & Marsh, 1996 s. 353)

I artikeln framhålls även att tidigare policys begränsar vad som är möjligt att överföra och vad aktörer söker när de involverar sig i policyöverföring. Likaså beror policyöverföringen på om den mottagande politiska miljön innehar erforderliga politiska, byråkratiska samt ekonomiska resurser. I framställningen påpekas att ideologiska likheter mellan länder kan utgöra en bidragande faktor till att policyöverföring kommer till stånd. (Dolowitz & Marsh, 1996 s. 354) Diane Stone understryker i artikeln ”Learning Lessons and Transferring Policy across Time, Space and Disciplines” både aktörer och strukturella faktorer kommer att inverka på graden av överföring samt implementeringens karaktär. När det gäller strukturella faktorer så kan policyöverföring försvåras av till exempel tid, institutionell utformning, politisk kultur och statsstruktur. Andra omständigheter som kan skapa osäkerhet och ha inflytande på policyprocessen är ekonomiska kriser, politiska konflikter, avsaknaden av vetenskapligt-konsensus eller bristande information inom policyområdet samt att ett helt nytt problem

uppstått. (Stone, 1999 s. 54) Enligt Stones resonemang kan *inlärning/lärande* (eng. *learning*) utgöra skillnaden mellan en framgångsrik och misslyckad policyöverföring. (Stone, 2004 s. 546) Lärande kan kanske även vara centralt för att förstå möjliga problem inom policyöverföringen av gender mainstreaming. Eftersom medlemsländerna uppvisar skiljaktiga inställningar till jämställdhet kanske policyanammade i vissa länder främst sker av taktiska skäl med taktisk-/instrumentell inlärning som följd. Att stora ideologiska och kulturella skillnader föreligger talar måhända även för att frivilligt anammade är det bästa tillvägagångssättet för att motverka omfattande policymisslyckanden. Mazeys betonar i sin artikel att omfattningen och spridningen av gender mainstreaming varierar avsevärt mellan medlemsländer och policysektorer. (Mazey, 2002 s. 228) Likaså bedömer Mazey att gender mainstreaming är svagt institutionaliserat inom EU:s policy- och beslutsprocesser i sin helhet. (Mazey, 2002 s. 233)

Woodward framlägger en lista på faktorer som kan tänkas påverka omdaning av den offentliga policydiskursen och möjligen öka jämställdheten: omfattningen av engagemang i jämställdhetsarbetet, graden av utveckling när det gäller genusrelaterade policies, utbredningen av opposition mot jämställdhetsinitiativ samt genusexperters roll och ställning. (Woodward, 2003 s. 71) En liknande redogörelse görs även i Europarådets rapport "Gender mainstreaming Conceptual framework, methodology and presentation of good practices" där politisk vilja, en specifik jämställdhetspolicy, statistik, kunskap om köns- och genusrelationer, kännedom om administrationens funktionssätt, tillgång till nödvändigt ekonomiskt och mänskligt kapital, kvinnors deltagande i det offentliga och politiska livet samt i beslutsprocesser framhålls som underlättande och måhända nödvändiga förutsättningar för implementeringen av gender mainstreaming. (Europarådet, 1998 del 2 s.1-2)

4. Sverige som förebild och föredöme

Att gender mainstreaming inte helt och hållet är någonting svenskt är kanske ganska enkelt att komma underfund med, det finns dock sammanhang där Sverige nämns som ett föredöme inom gender mainstreaming och jämställdhetsarbete. Syftet med denna del av arbetet är att titta närmare på dessa fall och se om Sverige kan anses vara ett föredöme och en förebild när det gäller gender mainstreaming. Detta kan betraktas vara en central uppgift inte minst då *best practises* i många fall kan sägas utgöra en grund till policyöverföring. Kapitlet inleds med en kort översikt över framväxten av gender mainstreaming, i världen, och i Sverige.

Enligt Europarådets rapport "Gender Mainstreaming. Conceptual Framework, methodology and presentation of good practices" så förekom begreppet gender mainstreaming för första gången som ett nytt begrepp i internationella texter efter FN:s tredje kvinnokonferens i Nairobi 1985. (Europarådet, 1998 del 1 s.4) Pollack och Hafner-Burton identifierar emellertid 1995 som året då gender mainstreaming fick sitt genomslag i EU. Under detta år antogs handlingsplanen *Platform for Action* vid FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking, vilken uppmanade nationer och andra aktörer att inkorporera ett jämställdhetsperspektiv i all politik och i alla program. Inom EU så betraktar Pollack och Hafner-Burton Santerkommissionens tillträde till makten som en central händelse (i vilken bl.a. de nya medlemmarna Sverige, Österrike och Finland ingick) likaså anser de att godtagandet av det fjärde handlingsprogrammet för jämställdhet mellan kvinnor och män 1996-2000 var ett steg framåt för gender mainstreaming. Jämställdhetsperspektivet kom även att styrkas i och med att kommissionen antog och utgav meddelandet "Incorporating Equal Opportunities for Women and Men into All Community Policies and Activities" 1996 samt

genom Amsterdamfördraget 1997 där mainstreamingstrategin kom bli en del av EG-fördraget. (Pollack & Hafner-Burton, 2000 s. 435-437) År 2000 antog EU-kommissionen en ny strategi för jämställdhet vilken sträcker sig över perioden 2001-2005. Strategin vilar dels på gender mainstreaming dels på mer specifika åtgärder för att stärka kvinnors position inom unionen.

Sedan 1994 har gender mainstreaming i praktiken varit den tongivande strategin för det svenska jämställdhetsarbetet även då termen inte användes förrän 1996. (se bl.a. Prop. 1993/94:147 och Skr. 1996/97:41 s. 58-61) Sverige delar EU:s strategi att komplettera gender mainstreaming med mer riktade åtgärder. (Skr. 1999/2000:24 s. 3) Under åren 1997 till 2001 arbetade *Arbetsgruppen för metodutveckling i jämställdhetsarbete* med att ta fram förslag när det gäller metoder knutna till gender mainstreamingsstrategin. Arbetsgruppens verksamhet resulterade dels i slutrapporten "Ändrad ordning - strategisk utveckling för jämställdhet" (DS 2001:64) dels i metodhandboken "Gör det jämt – att integrera jämställdhet i verksamheten", vilken även kommit ut i en engelsk översättning då med titeln "Just progress! Applying gender mainstreaming in Sweden". Förutom utvecklandet av metoder har regeringens mainstreamingsarbete utgjorts av bl.a. framtagandet av könsuppdelad statistik, utbildning i jämställdhetskunskap, krav på jämställdhetsanalys i offentliga utredningar, projekt för att införliva ett jämställdhetsperspektiv i budgetprocessen, krav på jämställdhetsperspektiv i myndigheternas arbete samt kontroll, uppföljning och utvärdering av regeringens styrning av myndigheter och myndigheternas återrapportering. Länsstyrelsen har ansvar för det regionala arbetet med gender mainstreaming och har till uppgift att samordna den statliga och kommunala verksamheten i länet samt se till så att riksdagens och regeringens beslut får önskade effekter. Inom varje län skall det sedan 1995 finnas en länsexpert för jämställdhetsfrågor. När det gäller det lokala arbetet framhålls främst att Svenska Kommunförbundet arbetar med att sprida erfarenheter och metoder relaterade till gender mainstreaming för att på så sätt stödja kommunernas arbete med att integrera ett jämställdhetsperspektiv i hela verksamheten. (Skr. 1999/2000:24 s. 4 samt Faktablad Näringsdepartementet)

I jämförelse med de övriga nordiska ländernas anammande av ett aktivt arbete med gender mainstreaming så placerar sig Sverige, enligt Nordiska ministerrådets framställning, tidsmässigt ungefär i mitten, efter Norge och Danmark men något före Finland och Island. I Norge genomfördes under perioden 1986-1994 två handlingsprogram relaterade till gender mainstreaming inom statsförvaltningen. Danmark som hade erfarenheter av gender mainstreaming på lokal nivå arrangerade 1993 en internationell konferens på temat "integrerat jämställdhetsperspektiv". I Finland och Island startade arbetet med gender mainstreaming efter FN:s kvinnokonferens i Beijing 1995. (Slutrapport, 2000, Nordiska ministerrådet s. 8)

4.1 Sverige en ledarnation eller en efterslänrare?

Följande avsnitt beskriver, som tidigare nämnts, fall där Sverige i någon mån framhålls som ett föredöme inom jämställdhet. Skildringen är inte på något sätt heltäckande, inte heller görs något anspråk på att beskrivningen utgår från ett representativt material. Snarare syftar redogörelsen till att ge en första inblick och en antydning om hur Sveriges gender mainstreamingsarbete presenteras i utländska framställningar. Några av de resultat som presenteras härrör från kvantitativa undersökningar med diffusionsperspektivet som teoretisk utgångspunkt. Dessa arbeten har främst som målsättning att utforska vilka länder som är att

betrakta som ledarnation respektive efterslänrare när det gäller anammandet av olika former av jämställdhetspolicys.

Ulrike Liebert kartlägger i artikeln "Europeanising Gender Mainstreaming: Constraints and Opportunities in the Multilevel Euro-polity" hur EU:s medlemsländer historiskt har implementerat olika genusrelaterade direktiv, med målsättningen att kartlägga ledare och efterslänrare samt mönster och dynamiska faktorer. (Liebert, 2002 s. 241) Jämställdhetsperspektivet har inkorporerats i ett flertal policyområden inom EU och utfärdade direktiv handlar exempelvis om lönesättning, anställning, antidiskrimineringslagstiftning, sammanjämkningen mellan lönearbete och familjeansvar samt gender mainstreaming. (Liebert, 2002 s. 244) Studiens resultat visade bland annat att Sverige omvandlat alla de åtta undersökta direktiven till nationell lagstiftning inom angiven tid och på ett korrekt sätt, något som gjorde Sverige till den främsta nationen av de sex länder som ingick i studien. Inte heller hade Sverige några fall emot sig i the European Court of Justice. (Liebert, 2002 s. 245) I studien värderades även ländernas genusregimer utifrån fem olika mått; skillnader mellan könen i arbetslöshetsstatistiken, skillnader i inkomst, kvinnors andel av totala inkomster, offentligt stöd för kvinnors förvärvsarbete samt program för att stödja familjer. I denna jämförelse placerade sig Sverige över genomsnittet i alla indikatorerna och sammantaget främst bland de undersökta länderna. (Liebert, 2002 s. 247)

I Europarådets rapport "Gender mainstreaming Conceptual framework, methodology and presentation of good practices" framhålls ett antal projekt med anknytning till Sverige som exempel på *good practices* inom gender mainstreaming. Noteras skall dock att svenska representanter deltagit i den grupp som framlade slutrapporten. (Skr. 1999/2000: 24 s. 96) Ett samarbete som omnämns är Nordiska ministerrådets gender mainstreamingsprojekt, vilket har genomförts som ett paraplyprojekt i de nordiska länderna samt på Färöarna och Åland. (Europarådet, 1998 del 3 samt Slutrapport, 2000, Nordiska ministerrådet s. 4) Samarbetet har bl.a. inneburit projekt på nationell och nordisk nivå, seminarier, studiebesök, referens- och metodgrupper samt program för att utbyta erfarenheter. På nationell nivå har projekt genomförts inom områdena arbetsmarknadspolitik och ungdomspolitik. De nationella projekten har bedrivits självständigt i varje land och även finansierats nationellt. (Slutrapport, 2000, Nordiska ministerrådet, s. 8-11) I Sverige har två regionala projekt i Västerbottens län genomförts. (Slutrapport, 2000, Nordiska ministerrådet s. 76-79) Rapporten redogör även för andra mainstreamingserfarenheter i Sverige på nationell, regional och lokal nivå. Skildringen innefattar exempel på hur mainstreaming har organiserats, vilka metoder som har använts samt hur utvärdering och kontroll har genomförts. (Europarådet, 1998 del 3) I det avsnitt av rapporten som handlar om instrument och metoder redogörs för hur Sverige använt sig av "flying experts", vilket innebär att en expert på genusfrågor förflyttar sig mellan olika departement för att på så sätt hjälpa till med gender mainstreamingsarbetet. Likaså framhålls 3R metoden, vilken använts bl.a. inom JämKom projektet, som ett sätt att på lokal nivå arbeta med gender mainstreaming. Slutligen nämns Sidas engagemang när det gäller gender mainstreaming. Sida har bl.a. utvecklat handböcker för olika sektorer så som till exempel sjukvård, utbildning etc. (Europarådet, 1998 del 3)

Enligt Alison Woodward har spridningen av idén gender mainstreaming inom EU skett genom olika projekt exempelvis; *Europeiska strukturfonderna*, *NOW efforts*, *EQUAL* och *EU local government initiative*, vilka alla mottagit stöd från EU. (Woodward, 2003 s.75) Utifrån Europarådets rapport "Gender mainstreaming Conceptual framework, methodology and presentation of good practices" har Woodward genomfört en studie kring genusexperters

skiljaktiga roll i de olika europeiska länderna. Woodward anser att Sverige och dess förvaltning har nyttjat både externa och interna genusexperter samtidigt som det genomförts en detaljerad analys av policyprocessen. I framställningen framhålls att Sverige såväl som Nederländerna har en god kunskap om vad gender mainstreaming innebär, länderna anses även ha tillgång till tillräcklig statistik samt anammat en bred definition av vad jämställdhetsarbete innefattar. Sveriges tillvägagångssätt när det gäller att realisera gender mainstreaming anser Woodward bl.a. är tidkrävande, avancerat och kostsamt, detta främst eftersom Sverige har anlitat externa experter. För att arbetet skall förbättras måste gender mainstreaming i högre utsträckning bli en del av den vanliga rutinen för de aktörer som normalt är involverade i policyskapande. Arbetet med gender mainstreaming inom de svenska kommunerna framhålls dock som något av ett föredöme. Att gender mainstreamings-projekt ofta stöter på problem även i länder där strategin är förhållande väl utvecklad exemplifierar Woodward med Nordiska Ministerrådets pilotprojekt inom arbetsmarknads- och ungdomspolitiken. Enligt Woodward kommer många projekt, även om de företas inom policyområden som torde vara sympatiskt inställda till strategin, inte längre än till utvärderingar kring kvinnorepresentation och frågor om lika möjligheter för kvinnor och män. (Woodward, 2003 s.81-82)

I Europeiska kommissionens framställning "Gender equality in the European Union Examples of good practices (1996-2000)", som belyser bra exempel inom all form av jämställdhetsarbete ges Sverige ett relativt litet utrymme och några svenska fall behandlas överhuvudtaget inte när det gäller gender mainstreaming. ("Gender equality in the European Union Examples of good practices (1996-2000)")

Jacqui True och Michael Mintrom gör i artikeln "Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming" en historisk analys över hur nationella samt transnationella faktorer påverkat tidpunkten samt formen av institutionella förändringar relaterade till gender mainstreaming. Studien innefattar 157 nationalstater under perioden 1975 till 1998. (True & Mintrom, 2001 s.27) True och Mintrom framhåller i framställningen att spridningen av gender mainstreaming har skett utan tvingande hot från varken starka stater, internationella organisationer eller inhemska intressen. (True & Mintrom, 2001 s. 33) Någon mer ingående presentation av studiens utformning, val av metod och material eller resultat kommer inte att göras, utan jag kommer enbart att belysa några detaljer i studien som kan relateras till Sverige och Sveriges roll i spridningen av gender mainstreaming. Enligt artikeln uppkom det "national machineries for the advancement of women", vilket på svenska kan översättas som *en organisation för jämställdhetsfrågor på central nivå*, i över 100 länder mellan åren 1975 och 1997. Ursprunget var att delegater vid FN:s International Women's Year conference i Mexico City beslöt att alla nationalstater borde etablera organisationer inom administrationen dedikerade till att främja jämställdhet samt förbättra kvinnors status och levnadsvillkor. (True & Mintrom, 2001 s.30) Dessa jämställdhetsorganisationer har antagit skiljaktiga institutionella former samt varit lokaliserade på olika platser inom statsapparaten. En expertgrupp om National Machineries for Gender Equality inom FN: s division for the Advancement of Women (DAW) rekommenderade 1998 att dessa organisationer borde återfinnas på den högsta nivån inom administrationen och samt vara direkt underställd presidenten eller statsministern. Sedan mitten av 1990-talet har gender mainstreaming utgjort den officiella strategin för FN anknutna organisationer. (True & Mintrom, 2001 s.31) Sverige instiftade 1982 dessa institutionella mekanismer för jämställdhet vilket var efter bl.a. Danmark (1978) och Norge (1979) men före Finland (1987). Alla de nordiska länderna

anammade mekanismer på hög nivå. (True & Mintrom, 2001 s.32) I Sverige kan stommen för organiseringen av jämställdhetsfrågor på central nivå sägas utgöras av jämställdhetsministern med hjälp av jämställdhetsenheten på Arbetsmarknadsdepartementet och JämO. Därutöver finns även 24 länsexperter som har samordnade uppgifter på regional nivå. (Skr. 1996/97:41 s. 82) I Trues och Mintroms artikel framhålls även att de nordiska länderna och då främst Nordiska Ministerrådet och nordiska NGO: s i form av kvinnoorganisationer har spridit gender mainstreaming och hjälp till att etablera institutionella mekanismer i Litauen. (True & Mintrom, 2001 s. 35-36)

5. Sverige en exportör och spridare av gender mainstreaming?

Sverige finns representerat, via regeringen, i ett flertal internationella organisationer som arbetar med genusrelaterade frågor bl.a. sker samverkan inom Europeiska unionen, Nordiska ministerrådet, Europarådet och Förenta Nationerna. (Regeringens hemsida) I Regeringens skrivelse 1996/97:41 ”Jämställdhetspolitiken” beskrivs förutom dessa samarbeten även jämställdhetsarbetet inom Norden och OECD. (Skr. 1996/97:41 s. 68) I skrivelsen ”Regeringens jämställdhetspolitik –inför 2000-talet” så innefattas likaså ett nordiskt-baltiskt program i raden av samarbeten som presenteras. (Skr. 1999/2000:24 s. 16) Det svenska arbetet med jämställdhet och gender mainstreaming kan således till viss del sägas vara präglad av internationell samverkan. Om denna samverkan innebär policyöverföring av gender mainstreamingsstrategin och relaterade metoder, policyinstrument, tekniker samt redskap kommer att undersökas närmare i detta avsnitt. Kapitlet kommer likväl att undersöka om regeringen och andra aktörer knutna till Sverige har som uttalad målsättning att sprida och exportera gender mainstreaming.

5.1 Att sprida och exportera gender mainstreaming –en uttalad policy?

I Regeringens skrivelse 1996/97: 41 ”Jämställdhetspolitiken” går att läsa att: ”Den svenska jämställdhetspolitiken är föremål för stort intresse inom FN, Europarådet, OECD och, inte minst, inom EU. Sverige och övriga Norden har här en viktig roll att spela som föregångare och inspiratörer i arbetet med att främja jämställdhet mellan kvinnor och män också i andra länder”. (Skr. 1996/97: 41 s.6) I Regeringens skrivelse 1999/2000:24 ”Jämställdhetspolitiken inför 2000-talet” återkommer en liknande formulering när det gäller Sveriges roll som spridare och exportör av jämställdhet. ”Vi har i Sverige kommit långt i en internationell jämförelse, ja faktiskt längst i världen. Vi delar gärna med oss av våra erfarenheter, vi exporterar gärna vår svenska modell för jämställdhet.” (Skr. 1999/2000:24 s. 6) I den senaste skrivelsen ”Jämt och ständigt – Regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för mandatperioden” har rollen som spridare och exportör nedtonats något även om Sveriges roll i internationella samarbeten fortfarande betonas. (Skr. 2002/03:140 s. 5-6) På regeringens hemsida går dock att läsa att; ”Det internationella intresset för Sveriges jämställdhetspolitik är stort. Det som åstadkommit hittills nationellt har givit oss en stark internationell position inom jämställdhetsarbetet och intresset för och efterfrågan på våra erfarenheter och våra lösningar

ät stort. Sverige har ett förtroendekapital internationellt att förvalta, men också att utveckla. Därför arbetar regeringen aktivt med att försvara de hittills uppnådda positionerna och att utveckla dem på den internationella arenan.” (Regeringens hemsida, *Internationellt*) Sammantaget anser jag att dessa uttalanden ger ett intryck av att regeringen inte är helt negativt inställd till att om möjligt vara en spridare och exportör av gender mainstreaming.

5.2 En inblick i Sveriges officiella jämställdhetsarbeten

I denna del av arbetet kommer jag att titta närmare på ett antal av de officiella jämställdhetsarbeten som Sverige deltar i. Då samarbetet i Förenta Nationerna (FN), Europeiska unionen (EU), Nordiska ministerrådet och Europarådet framhålls i ett flertal officiella dokument (exempelvis i Skr. 2002/03:140) har jag valt att fokusera min fortsatta framställning på Sveriges deltagande i dessa sammanslutningar. Därutöver har jag även valt att belysa Sidas arbete med gender mainstreaming, detta främst för att organisationens verksamhet framhålls i Europarådets rapport ”Gender mainstreaming Conceptual framework, methodology and presentation of good practices”. Min framställning redogör således enbart för ett antal exempel där spridning samt policyöverföring av gender mainstreaming möjligen förekommer. Innan jag beskriver de valda fallen vill jag därför kort belysa några andra sammanhang där spridning och möjligen policyöverföring av gender mainstreaming eventuellt tar plats.

När det gäller spridningen av gender mainstreaming inom Sverige så arbetar Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet med att förmedla erfarenheter och metoder relaterade till gender mainstreaming. Exempelvis har Svenska Kommunförbundet utvecklat 3R-metoden samt genomfört JämKOM –projektet. 3R-metoden, som utvecklats av Gertrud Åström, har enligt framställningen ”Gör det jämt” använts i både svenska och utländska organisationer. (Lorentzi & Lundquist s. 30 se även Ds 1999:33) På Kommun- och Landstingsförbundets hemsida ges exempel på pågående projekt, förbunden har likaså gett ut ett flertal skrifter och rapporter relaterade till gender mainstreaming (se exempelvis *Mainstreaming –en inventering* av Monica Johansson). En annan organisation som möjligen borde ges större uppmärksamhet när det gäller spridning och policyöverföring av gender mainstreaming är International Union of Local Authorities (IULA), vilken kan sägas vara kommunernas samarbetsorganisation på internationell nivå. Sverige har även samarbetat med OECD när det gäller jämställdhetsfrågor. Sverige har deltagit i organisationens arbetsgrupp om kvinnors roll i ekonomin, denna arbetsgrupp behandlar likaså frågor relaterade till gender mainstreaming inom OECD:s verksamhet. (Skr. 1996/97:41 s. 85)

5.2.1 Förenta Nationerna (FN)

Enligt Jacqui True och Michael Mintrom har FN varit en av de mest framträdande och pådrivande krafterna i diffusionen av gender mainstreaming. (True & Mintrom, 2001 s. 27) Sverige har bl.a. deltagit i de av FN anordnade kvinnokonferenserna samt kvinnokommissionens möten. Förutom dessa sammanslutningar innefattar FN-maskineriet på jämställdhetsområdet en utvecklingsfond för kvinnor (UNIFEM) och ett institut för forskning och utbildning i kvinno- och jämställdhetsfrågor (INSTRAW). (UD 02.010 s. 70) Utifrån officiella dokument går det att utläsa att Sverige har som ambition att på olika sätt påverka jämställdhetsarbetet inom

FN. Följande redogörelse skildrar mycket kortfattat några fall där Sverige medvetet arbetat för att gynna och möjligen sprida samt överföra gender mainstreamingsstrategin inom FN.

Under FN:s fjärde kvinnokonferens deltog inte enbart officiella representanter från Sverige utan även ett hundratal representanter för frivilligorganisationer. (Skr. 1996/97:41 s. 75-76) Enligt Regeringens skrivelse ”Jämställdhetspolitiken” var Sverige starkt bidragande till att Pekingdokumentet tog upp gender mainstreaming på ett nytt och genomgripande sätt. Att nästintill varje kapitel kom att innehålla en paragraf som ålägger regeringar att integrera ett jämställdhetsperspektiv på respektive politikområde skildras i skrivelsen som ett svenskt textförslag. Sverige fick enligt framställningen även gehör för att FN:s generalsekreterare skulle rekommenderas att tillsätta en hög tjänst på sitt kansli med ansvar för gender mainstreaming och jämställdhetsfrågor. Tjänsten tillsattes efter konferensens slut. Sveriges officiella bidrag till den fjärde kvinnokonferensen var en antologi med titeln ”Men on Men”, skriften delades ut till samtliga länder och intresserade, under och efter sammankomsten. (Skr. 1996/97:41 s. 76-77) I beskrivningen av hur Sverige genomfört de åtaganden som man förbundit sig till vid FN:s kvinnokonferens belyses en del verksamheter som kan vara relevant i studier av policyöverföring. Exempelvis beskrivs att utrikesdepartementet har arbetat med en studie över hur jämställdhetsfrågor kan främjas i samarbetet med Central- och Östeuropa, Sveriges deltagande i Världsbankens interna uppföljning av Pekingkonferensen samt i ett program om hur jämställdhetsperspektivet har integrerats i bankens strukturanpassningsprogram i tre afrikanska länder. Därutöver framkommer en ambition att minska bristande jämställdhet i länder i forna Sovjetunionen. (Skr. 1996/97:41 s. 79)

I skrivelsen ”Jämställdhetspolitiken – inför 2000-talet” nämns att Sverige 1998 lämnade ett ekonomiskt bidrag till FN:s center för mänskliga rättigheter i syfte att bl.a. främja införlivandet av ett jämställdhetsperspektiv i centrets verksamhet. (Skr. 1999/2000:24 s. 98) Framställningen redogör även för ett samarbete med FN:s utvecklingsprogram (UNDP) där veckoseminarier har anordnats med representanter för Estland, Ukraina och Kazakstan för att utbyta erfarenheter när det bl.a. gäller könsuppdelad statistik, former för rapportering till FN samt jämställdhetsfrågor. UD har även, i samarbete med institutionen för freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet och FN, medverkat till en studie om integrering av ett jämställdhetsperspektiv i alla faser av fredsbevarande operationer. (Skr. 1999/2000:24 s. 100) Enligt Utrikesdepartementets beskrivning av den svenska verksamheten i Förenta nationerna så har Sverige sedan Pekingskonferensen haft en nära dialog med olika delar FN-systemet som exempelvis Världshälsoorganisationen (WHO), FN:s befolkningsprogram (UNFPA) och FN:s center för mänskliga rättigheter, bl.a. har Sverige bidragit ekonomiskt till arbetet med gender mainstreaming inom organisationerna. (Skr. 1999/2000:130)

I Regeringens skrivelse ”Jämt och ständigt – Regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för mandatperioden” poängteras att Sverige fått beröm från *FN: s kommitté för avskaffandet av diskriminering av kvinnor* för arbetet med att integrera ett jämställdhetsperspektiv i alla politikområden. I skrivelsen fastslås även målsättningen att Sverige framöver skall fortsätta att arbeta aktivt för att integrera ett könsperspektiv i det internationella utvecklingsarbetet. (Skr. 2002/03:140 s. 253-254)

5.2.2 Europeiska Unionen (EU)

Som tidigare nämnts framhåller Sonia Mazey Europeiska Unionen som en central plats för lärande, där horisontell och vertikal överföring av idéer, policys och gender mainstreamings-

instrument sker. Enligt Mazey är Kommissionen en central aktör i policyspridningen. Kommissionen antog 2000 den första heltäckande ramstrategin för jämställdhet. Ramstrategin åtföljs av ett program som skall tillhandahålla ekonomiska medel för jämställdhetsarbetet. Gender mainstreaming kan sägas utgöra en central del av ramstrategin. (Europeiska kommissionen, Årlig rapport 2000 s. 7) I följande framställning görs en kort presentation av några sammanhang som redovisats i officiella dokument som kan ha medfört policyöverföring samt spridning av gender mainstreaming.

Enligt Regeringens hemsida har Sverige anfört att man inom EU vill ta ett särskilt ansvar för att jämställdhetsaspekter integreras i EU:s samtliga politikområden. (Regeringens hemsida, *Europeiska unionen*) De handlingsprogram för jämställdhet mellan kvinnor och män som genomförts och genomförs har haft som syfte att sprida erfarenheter, goda exempel samt utveckla modeller och metoder för integreringen av ett jämställdhetsperspektiv i alla politikområden. (Faktablad, Näringslivsdepartementet) Omkring en fjärdedel av alla projekt inom det fjärde handlingsprogrammet var huvudsakligen inriktade på gender mainstreaming. (Europeiska kommissionen, Årlig rapport 2000 s. 9) Möjligt är att Sverige, genom att ett antal projekt och tekniker presenterats som goda exempel, har haft tillfälle att sprida och exportera exempelvis svenska gender mainstreamingsmetoder till andra EU länder samt EU:s institutioner.

Sverige var även pådrivande när det gällde att betona jämställdhetsfrågor under den period i mitten av 90-talet då EU:s fördrag reviderades. Jämställdhet och gender mainstreamingsstrategin är idag grundläggande för EU:s verksamhet, något som Sverige anser sig ha bidragit till. (Skr. 1999/2000:24 s. 88) Under det svenska ordförandeskapet i EU 2001, hölls ett expertmöte om gender mainstreaming i Sigtuna. Inbjudan riktade sig till medlemsländer inom EU/EEA och till de länder som ansökt om medlemskap i EU. I anslutning till mötet arrangerades en extra dag där kandidatländerna informerades om det svenska jämställdhetsarbetet. (Skr. 2002/2003:140 s. 248)

I Regeringens skrivelse "Jämställdhetspolitiken" betonas att det föregår ett aktivt informellt samarbete på politisk och tjänstemannanivå mellan Sverige och andra EU-länder när det gäller jämställdhetsfrågor. (Skr. 1996/97:41 s. 73) Även om denna skriftliga utsaga är relativt gammal så är det, enligt min mening, troligt att målsättningen om att ta ett särskilt ansvar för gender mainstreaming inom EU fortfarande kräver ett aktivt informellt samarbete på politisk- och tjänstemannanivå. Detta är dock en fråga som behöver belysas och utredas ytterligare. Ännu ett samarbete som kan ha möjliggjort policyöverföring samt spridning av gender mainstreaming är det arbete som skett för att gender mainstreaming skall genomsyra EU:s biståndsarbete. (Skr. 1999/2000:24 s. 93)

5.2.3 Europarådet

Europarådets styrkommitté för jämställdhetsfrågor (CDEG) har till åliggande att inom Europarådets verksamhetsområde främja jämställdhetsfrågor. Sverige deltar i styrkommitténs sammanträden vilka tar plats två gånger per kalenderår. (Skr. 2002/03:140 s. 254) Kommittén anordnar likaså konferenser och seminarier. Sedan 1994 presenterar Europarådets generalsekreterare en årlig rapport om jämställdhetsarbetet inom Europarådet. Under 1996 bildades en expertgrupp, varibland Sverige ingick, som skulle behandla metodutveckling inom gender mainstreamingsstrategin. (Skr. 1996/97:41 s. 84-85) Intentionen med gruppens arbete vara att ackumulera och sprida lärdomar, insikter och erfarenheter i medlemsländerna samt i

regionala och internationella samarbetsorganisationer. (Faktablad, Näringsdepartementet) Expertgruppens slutrapport "Gender mainstreaming, conceptual framework, methodology and presentation of good practices" (EG-S-MS (98)) avlämnades 1998. (Skr. 1999/2000:24 s. 96) Dock fortsätter styorkommittén att arbeta med utvecklandet av gender mainstreaming inom Europarådet och på nationell nivå. Bland annat har det bildats ett informellt nätverk för gender mainstreaming, vilket har sammankomster en gång per. Syftet med nätverket är att utbyta erfarenheter och ge förslag på lyckade satsningar inom gender mainstreaming. Under 2002 utsågs en informell arbetsgrupp av experter med uppgift att utifrån erfarenheter av gender mainstreaming i budgetarbetet i Europarådets medlemsstater såväl som i andra länder framställa en handledning för *gender budgeting*. Sverige finns representerat i denna expertgrupp. (Skr. 2002/03:140 s. 254-255) Enligt information på regeringens hemsida ingår Sverige i Styorkommitténs byrå under perioden 2004-2005. Sverige har likaså åtagit sig värdskapets för Europarådets 6:e ministerkonferens inom jämställdhetsområdet, vilken går av stapeln i juni 2006. (Regeringens hemsida, *Europarådet och jämställdhet*)

5.2.4 Nordiska Ministerrådet

Samarbetet har utgått från olika program för det nordiska jämställdhetssamarbetet, det nuvarande programmet sträcker sig från år 2001 till 2005. Programmen har kompletterats med årliga handlingsplaner. (Skr. 2002/03:140 s. 255) Det nordiska jämställdhetsarbetet har som övergripande mål att stärka den nordiska samsynen samt lägga grunden för en gemensam nordisk plattform för ett vidare europeiskt och internationellt samarbete. Likaså är samarbetet tänkt att bidra till ett effektivare och rikare nationellt jämställdhetsarbete i de deltagande länderna. (Nordiska ministerrådet, 2003)

Sedan mitten av 1990-talet har Nordiska Ministerrådet arbetat med att gender mainstreaming skall beaktas lokalt/regionalt, nationellt och nordiskt. (Skr. 1996/97:41 s. 74) *Mainstreaming-projektet* som specifikt fokuserade på gender mainstreaming pågick under perioden 1997-2000. Syftet med projektet var bl.a. att utveckla metoder och arbetsformer. (Skr. 1999/2000:24 s. 95) På nationell nivå har projektet genomförts inom områdena arbetsmarknadspolitik och ungdomspolitik. (Slutrapport, 2000, Nordiska ministerrådet s. 18) En slutrapport för projektet, under titeln "Gender Mainstreaming i Norden en strategi för jämställd arbetsmarknads- och ungdomspolitik", publicerades år 2000. Nordiska Ministerrådet utsåg 1998 även en intern arbetsgrupp med uppgift att arbeta med att utveckla metoder för jämställdhetsarbetet inom Nordiska Ministerrådets sekretariat. Målsättningen var att gender mainstreaming skulle komma att genomsyra verksamheten. (Faktablad, Näringsdepartementet)

De satsningar som gjorts inom det nordiska samarbetet under perioden 1995-2000 har följt de områden som skulle komma att behandlas i EU:s jämställdhetsprogram för åren 1996-2000. En gemensam nordisk och europeiska konferens om jämställdhet på arbetsmarknaden hölls i Stockholm 1998. På konferensen deltog även de baltiska länderna. (Skr. 1999/2000:24 s. 96) I november 2000 anordnade Nordiska Ministerrådet tillsammans med OECD likaså en konferens om jämställdhetsintegrering. (Faktablad, Näringsdepartementet)

5.2.5 Sida

Jämställdhet mellan kvinnor och män är ett av de övergripande biståndspolitiska målen i Sverige. Tanken är att ett jämställdhetsperspektiv skall genomsyra alla utvecklingssamarbeten

både när det gäller u-länder och länder i Central- och Östeuropa. (Skr. 1999/2000:24 s. 101) Mer konkret innebär denna målsättning att ett jämställdhetsperspektiv skall sätta sin prägel på projekt, program, övergripande mål, handlingsplaner, strategier samt dialoger med samarbetsländerna. Dock löper gender mainstreamingsstrategin parallellt med separata, särskilda insatser för att främja jämställdhet. (Sida, 1997) I framställningen "Sidas handlingsprogram för jämställdhet Policy" går det att läsa att Sidas utvecklingsamarbete skall lägga stor vikt vid handlingsplanen från den fjärde kvinnokonferensen i Peking, *Platform for Action*, då den betraktas representera de nationella regeringarnas politiska åtaganden när det gäller jämställdhet. Detta förfaringsätt antas minska risken för att Sidas prioriteringar ensidigt styrs av ett svenskt perspektiv. (Sida, 1997 s. 4) I "Kvinnor och män – Sidas policy för jämställdhet" anförs att främjandet av jämställdhet i samarbetsländerna fordrar förändringar i de program för utvecklingsamarbete som Sida gemensamt och i samråd med andra intressenter förhandlar fram likaså krävs omdaningar i Sidas interna organisation samt ett skifte i fråga om de nationella samarbetsparternas förmåga att arbeta med jämställdhet. I framställningen framhålls vikten av att särskilt stöd ges till utveckling av de nationella samarbetsparternas förmåga att låta jämställdhet genomsyra policyutveckling, policydialog och utvecklingsinsatser. Tanken är även att jämställdhet i större utsträckning än tidigare skall tas upp i policydialogen. Sida har, som tidigare nämnts, även gett ut sektorsspecifika handböcker vilka syftar till att ge handledning i hur jämställdhet kan genomsyra översyner och utvärderingar. Arbete har även skett när det gäller metodutveckling och Sida har gett stöd till framtagandet av könsuppdelad statistik, vilket är områden som kan sägas vara relaterade till gender mainstreamingsstrategin. ("Kvinnor och män – Sidas policy för jämställdhet") Ett flertal publikationer som utvärderar gender mainstreamingsinsatser har utgivits, se bl.a. "Gender Equality Experience and Results Analysis Exercise" (1996), "Empowering Women: Thirteen Lessons from Thirteen Swedish-funded Projects" (1995) samt "From Words to Deeds: An assessment of positive experience" (1994). En utvärdering av Sidas samt Europeiska kommissionens arbete med bl.a. gender mainstreaming återges även i "Integrating Gender Equality into Development Co-operation – Drawing Lessons from Recent Evaluations by Sida and the European Commission", en framställning som har sitt ursprung i ett seminarium som hölls i Bryssel 2003. Seminariet, vilket bl.a. hade deltagare från nio medlemsländer, FN, NGO:s och konsulter, syftade till att möjliggöra lärdomar samt belysa nya erfarenheter och idéer. (UTV Working paper 2004:2)

Sidas arbete innebär i stor utsträckning samarbete, kontakter och samordning med andra internationella aktörer; bilaterala organisationer som t.ex. de nordiska biståndsorganen, FN-organisationerna, finansieringsinstitut som exempelvis Världsbanken och IMF, EU, OECD/DAC samt enskilda organisationer. I dessa samarbeten och vid stöd till enskilda organisationer skall gender mainstreaming ges stort utrymme, Sida ställer därför krav relaterade till gender mainstreaming på de organisationer som tar emot/eller kanaliserar Sida-stöd. Sida deltar emellertid också i mer specifika samordningsinsatser för jämställdhet som det nordiska jämställdhetssamarbetet, expertgrupperna om jämställdhet vid OECD/DAC, Europakommissionen och FN:s kvinnokommission. Erfarenhetsutbyten sker likaså genom nätverk där enskilda svenska organisationer deltar. (Sida, 1997 s. 7-8) Utifrån denna beskrivning kan man möjligen anta att spridning och policyöverföring av gender mainstreaming både kan tänkas ske på frivillig och en något mer påtvingad grund när det gäller Sida.

Framställningen "Mainstreaming Gender Equality Sida's support for the promotion of gender equality in partner countries" grundas i en studie av landstrategier och projekt i

Bangladesh, Nicaragua och Sydafrika. Fokus riktas mot jämställdhet och skildringen behandlar i stor utsträckning gender mainstreamingsstrategin. De genomförda mainstreamingsprojekten utvärderades utifrån bl.a. följande element; förekomsten av jämställdhetsanalys baserad på könsuppdelad statistik, etablerandet eller existensen av permanenta strukturer som kan anses gynna gender mainstreamingsstrategin, olika aktörers roller och ansvar, ägandet av interventionen och mainstreamingsprocessen, institutionella aspekter så som kapacitet och resurser, graden av jämställdhetsutbildning, tillgång till verktyg och erfarenheter samt de olika möjligheter som interventionens utformning och historia kan tänkas innebära. (Sida 02/01 s. 66) En mängd problem relaterade till gender mainstreaming belyses likaså då ett flertal av de studerade fallen inte klarade att leva upp till den uppsatta ambitionsnivån. (Sida 02/01 s. 14) En utvärdering av projektens gender mainstreamingsdelar återfinns likaså i de individuella landsrapporterna. Dessa fall kan, enligt min mening, sägas utgöra konkreta exempel på Sidas roll och medverkan i spridningen av gender mainstreaming.

6. Analys

6.1 Är anammandet av gender mainstreaming att betrakta som ett fall av policyöverföring?

Uppsatsen kan inte sägas leva upp till de krav som exempelvis Evans och Davies samt Stone framlägger för att förekomsten av policyöverföring skall anses vara belagd. Att Sverige inte ställer sig helt negativt till att sprida och överföra gender mainstreaming kan dock, enligt min mening, betraktas som relativt klarlagt. Snarare betraktar regeringen Sverige som ett föredöme och en exportör i fråga om jämställdhet, en självbild vars korrekthet måhända bör ifrågasättas. Jag anser dock att den genomförda studien visar på att Sverige har deltagit i ett antal sammanhang där policyöverföring eventuellt har tagit plats. Lämpligt är enligt min mening att ytterligare undersökningar genomförs när det gäller graden av överföring, likaså vill jag framhålla vikten av att de importerande ländernas policys och policydebatt studeras. Beveridge och Notts slutsats att policyöverföring av gender mainstreaming i huvudsak tagit formen av inspiration bör prövas i det svenska fallet. (Beveridge & Nott, 2002) I kommande studier är det centralt att större tyngd läggs vid att undersöka eventuell policyöverföring till Sverige, då det är möjligt att de policys som Sverige exporterar inte är svenska innovationer. Strukturella faktors betydelse och inverkan på spridningen av gender mainstreaming behöver likaledes klarläggas och evalueras mer noggrant för att förekomsten av policyöverföring skall anses vara styrkt.

Denna uppsats har inte i någon större utsträckning separerat strategin gender mainstreaming från relaterade metoder, policyinstrument, tekniker, redskap och styrsystem. Eventuellt bör framtida studier utgå från en sådan åtskillnad, jag bedömer det även centralt att de specifika fallen skildras mer grundligt och ingående. Frågan om spridningen och anammandet av gender mainstreaming i sin helhet är att betrakta som ett fall av policyöverföring låter jag därför tillsvidare vara öppen för diskussion. Att strukturella faktorer inte kan ensamt förklara diffusionen anser jag emellertid är troligt.

6.1.1 Möjliga orsaker till förekomsten av policyöverföring av gender mainstreaming

Orsaken till att policyöverföring skulle kunna ha förekommit kan naturligtvis vara flera. En möjlighet, som framhålls av Radaelli, är att organisationer som har anammat gender mainstreaming anses ha hög legitimitet. (Radaelli, 2000) En organisation kan, utifrån Radaellis resonemang, förmodas ha en tendens att efterlikna organisationer som den är beroende av, vilket skulle kunna vara en förklaring till att spridningen gick så snabbt efter det att nationer och andra aktörer uppmanats att inkorporera ett jämställdhetsperspektiv vid FN:s fjärde kvinnokonferens. Eftersom Sverige i vissa sammanhang kan tänkas betraktas som ett föredöme inom jämställdhetsarbete skulle en imitation av svenska policys även kunna vara en politisk strategi för att uppnå legitimitet för den egna organisationen. Möjligt är likaså att spridningen grundar sig i ett normativt tryck framkallat från professionella grupper. (Radaelli, 2000) Ett annat alternativ till frivilligt anammande av gender mainstreamingsstrategin sker kan helt enkelt vara att det betraktas som en genomförbar och billig lösning på uppkomna problem, en ståndpunkt som Dolowitz och Marsh framhåller i sitt resonemang. (Dolowitz & Marsh, 2000)

En annan fråga som kan vara relevant att vidare resonera kring är i hur stor utsträckning den möjliga policyexporten grundas i frivillighet eller tvång. I Sveriges fall så anser jag att policyöverföring av tvingande karaktär troligen främst går att återfinna inom biståndspolitiken och Sidas verksamhet. Om så verkligen är fallet bör dock exemplifieras och beläggas mer ingående. Enligt Mazey har policyöverföringen av gender mainstreaming inom EU främst introducerats genom frivillighet och mjuka överföringsformer. (Mazey, 2002) Att den eventuella policyöverföringen när det gäller Sverige i huvudsak är av frivillig karaktär och sker genom mjuka överföringsformer bedömer jag som sannolikt.

6.2 Betraktas Sverige som ett föredöme och en ledarnation när det gäller jämställdhet och gender mainstreaming?

Då jag inte haft möjlighet att genomföra en egen undersökning för att besvara den uppsatta frågeställningen har jag varit tvungen att begränsa mig till en redogörelse av tidigare studiers resultat samt en presentation av rapporter och publikationer som tar upp *best practice* när det gäller gender mainstreaming. Enligt min mening så har vad som framhålls som *best practice* ett stort inflytande på policyöverföringsprocessen. Eftersom det material som mitt resultat baserats på varken kan antas vara heltäckande eller representativt så krävs ytterligare undersökning för att med säkerhet kunna besvara frågeställningen. Utifrån gjord studie anser jag dock att Sverige och de nordiska länderna överlag i varje fall inte kan betraktas som efterslänrare beträffande gender mainstreaming. Att svenska metoder, verktyg etc. åtminstone i några sammanhang framhållits som föredömliga exempel har även klarlagts.

6.3 Har Sverige varit en drivande kraft i spridningen av gender mainstreaming?

Även om Sverige kan antas vara en aktör i policyöverföringen av gender mainstreaming så skall nog inte landets betydelse för processen överdrivas. Enligt True och Mintrom har icke-

statliga aktörer så som organisationer inom kvinnorörelsen och FN varit de mest framträdande och pådrivande krafterna i diffusionen av gender mainstreaming. Enligt Stone bör aktörer som underlättar förekomsten av policyöverföring även uppmärksammas i större utsträckning. Möjligt är således att denna uppsats frågeställningar riktat för mycket fokus på nationalstaten och officiella aktörers betydelse. Ett annat problem som är relaterat till de valda frågeställningarna är att den transnationella men även den lokala nivåns betydelse måhända underskattas och ges för lite utrymme i framställningen.

Sveriges roll som exportör och spridare av gender mainstreaming kan likaså tänkas begränsas av att alla policyöverföringar inte är lyckosamma. Exempelvis är det möjligt att graden av inläring är låg eller att överföringen är oinformerad, ofullständig eller olämplig. Av de fall som jag valde att studera närmare kan dessa problem anses vara speciellt framträdande när det gäller Sidas gender mainstreamingsprojekt i Bangladesh, Nicaragua och Sydafrika. Så även om policys exporteras och sprids från Sverige är det inte säkert att den långsiktiga effekten på mottagarländernas policys blir särskilt betydande.

6.4 Slutsats

Som troligen redan framkommit så anser jag att det krävs mer forskning inom området policyöverföring av gender mainstreaming. Enligt min mening finns det framförallt ett behov av en tvärvetenskaplig forskningsöversikt som redogör för arbeten som behandlar gender mainstreaming. Min förhoppning är dock att min studie, trots alla brister och tillkortakommanden, åtminstone har gett upphov till ett antal hypoteser när det gäller Sveriges roll i spridningen och policyöverföringen av gender mainstreaming.

Litteraturförteckning

Artiklar

Beveridge, Fiona – Nott, Sue, 2002 “Mainstreaming: A case for optimism and cynicism”. *Feminist Legal Studies*: 2002, volume: 10, issue: 3, pages: 299-311.

Beveridge, Fiona – Shaw, Jo, 2002 “Introduction: Mainstreaming Gender in European Public Policy”. *Feminist Legal Studies*: 2002, volume: 10, issue: 3, pages: 209-212.

Bretherton, Charlotte, 2001, “Gender mainstreaming and EU enlargement: swimming against the tide?”, *Journal of European Public Policy*: 2001, volume: 8, issue: 1, pages: 60-81.

Dolowitz, David P., 2000. “Special issue on Policy Transfer Introduction”, *Governance*: 2000, volume 13, issue 1, pages 1-4.

Dolowitz, David P., 2003 “A policy-maker’s Guide to Policy Transfer”, *The Political Quarterly*: 2003, volume 74, issue 1, pages 101-108.

Dolowitz, David P. – Marsh, David, 1996 “Who Learns What from Who: A Review of the Policy Transfer Literature”, *Political Studies*: 1996, volume: XLIV, pages 343-357.

Dolowitz, David P. – Marsh, David, 2000. “Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making”, *Governance*: 2000, volume: 13, issue: 1, pages: 5-23.

Evans, Mark - Davies Jonathan, 1999 ”Understanding policy transfer: A multi-level, multi-disciplinary perspective”, *Public Administration*: 1999, volume: 77, issue: 2, pages: 361-385.

Hafner-Burton, Emilie – Pollack, Mark A, 2000 “Mainstreaming gender in the European Union”, *Journal of European Public Policy*: 2000, volume: 7, issue: 3, pages: 432-456.

Hafner-Burton, Emilie – Pollack, Mark A, 2002 “Gender Mainstreaming and global governance”, *Feminist Legal Studies*: 2002, volume: 10, issue: 3, pages: 285-298.

Liebert, Ulrike, 2002 “Europeanising Gender Mainstreaming: Constrains and Opportunities in the Multilevel Euro-polity”, *Feminist Legal Studies*: 2002, volume: 10, issue: 3, pages: 241-256.

Mazey, Sonia, 2002, “Gender Mainstreaming Strategies in the E.U.: Delivering on an Agenda?”, *Feminist Legal Studies*: 2002, volume: 10, issue: 3, pages: 227-240.

Mossberger, Karen – Wolman, Harold, 2003 ”Policy transfer as a form of prospective policy evaluation: Challenges and recommendations”, *Public Administration Review*: 2003, volume: 63, issue: 4, pages: 428-440.

Radaelli, Claudio M, 2000. “Policy Transfer in the European Union: institutional Isomorphism as a Source of Legitimacy”, *Governance*: 2000, volume 13, issue 1, pages 25-43.

Rose, Richard, 1991, "What is Lesson- Drawing?", *Journal of Public Policy*: 1991, volume: 11:1.

Stone, Diane, 1999, "Learning Lessons and Transferring Policy across Time, Space and Disciplines", *Politics*: 1999, volume: 19, issue: 1, pages: 51-59.

Stone, Diane, 2000. "Non-Governmental Policy Transfer: The Strategies of Independent Policy Institutes", *Governance*: volume: 13, issue: 1, pages: 45-70.

Stone, Diane, 2004. "Transfer agents and global networks in the 'transnationalization' of policy", *Journal of European Public Policy*: 2004, volume: 11, issue: 3, pages: 545-566.

True, Jacqui – Michael Mintrom, 2001 "Transnational Networks and Policy Diffusion: The case of Gender Mainstreaming", *International Studies Quarterly*: 2001, volume: 45, issue: 1, pages: 27-57.

Wolman, Harold, 1992, "Understanding Cross National Policy Transfers: The Case of Britain and the US:", *Governance*, 1992, volume: 5, issue: 1, pages: 27-45.

Woodward Alison, 2003 "European Gender Mainstreaming: Promises and Pitfalls of Transformative Policy", *Review of Policy Research*: 2003, volume: 20, issue: 1, pages: 65-68.

Offentligt tryck

Braithwaite, Mary – Mikkelsen, Britha, 2004. "Integrating Gender Equality into Development Co-operation – Drawing Lessons from the Recent Evaluation by Sida and the European Commission joint Seminar, Brussels, November 2003." Department for Evaluation and Internal Audit. [UTV Working paper 2004:2](#).

"Detta är FN – En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik", Utrikesdepartementet, informationsmaterial utgivet 2002, [UD 02.010](#).

"Från sidovagn till huvudfåra", Socialdepartementet, Genderprojektet, Departementsserien, [Ds 1999:64](#).

"Gender equality in the European Union Examples of good practices (1996-2000)", 2000, Employment & social affairs, European Commission.

"Integrering av ett jämställdhetsperspektiv i alla politikområden –gender mainstreaming", 2001, [Faktablad Näringsdepartementet](#), Producerat av Regeringskansliet, Tryckt av XBS Grafisk service, Stockholm, 2001. Faktabladet finns också på regeringens webbplats på Internet: www.naring.regeringen.se/fragor/jamstalldhet/

"Jämställdhet mellan kvinnor och män i Europeiska kommissionen Årlig rapport 2000, 2001, Sysselsättning & socialpolitik, Europeiska kommissionen, KOM (2001) 179 slutlig.

"Jämställdhetspolitiken", [Regeringens skrivelse 1996/97:41](#).

"Jämställdhetspolitiken inför 2000-talet", [Regeringens skrivelse 1999/2000:24](#).

“Jämt och ständigt – Regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för mandatperioden”, Regeringens skrivelse 2002/03:140.

”Kvinnor och män – Sidas policy för jämställdhet”. Finns att tillgå på Sidas hemsida:

<http://www.sida.se/Sida/jsp/polopoly.jsp?d=192>

(Hemsidan kontrollerad den 8 januari 2005.)

Lorentzi, Ulrika – Helén, Lundquist, 2001. ”Gör det jämt Att integrera jämställdhet i verksamheten”, Näringsdepartementet N2001: 041.

Mikkelsen, Britha – Freeman, Ted – Keller, Bonnie, 02/01. ”Mainstreaming gender equality Sida’s support for the promotion of gender equality in partner countries”. Sida Evaluation 02/01. Date of Final Report: January 2002. Tryckt av Elanders Novum, Göteborg 2002.

”Handlingsprogram för att främja jämställdhet mellan kvinnor och män i samarbetsländerna”, Sida, 1997. Avdelningen för policy och juridik.

”Sverige i Förenta Nationerna”, Utrikesdepartementet, Skrivelse, Skr. 1997/98:69.

”Sverige i Förenta Nationerna”, Utrikesdepartementet, Skrivelse, Skr. 1999/2000:130.

”Utan spaning ingen aning”, Socialdepartementet, Departementsserien, Ds 1999:33.

”Årlig rapport om jämställdhet i Europeiska unionen 2001”, 2002, Europeiska gemenskapernas kommission, KOM (2002) 258 slutlig.

”Årlig rapport om jämställdhet i Europeiska unionen 2002”, 2003, Europeiska gemenskapernas kommission, KOM (2003) 98 slutlig.

”Ändrad ordning Strategisk utveckling för jämställdhet”, Näringsdepartementet, Departementsserien, Ds 2001:64.

Övrigt material

“Gender Mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Final report on Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming”

(EG-S-MS (1998) 02), Europarådet Strasbourg, May 1998. Finns på hemsidan:

http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/02_Gender_mainstreaming/

(Hemsidan kontrollerad den 8 januari 2005.)

”Gender Mainstreaming i Norden –en strategi för jämställd arbetsmarknads- och ungdomspolitik Slutrapport från det Nordiska Mainstreamingsprojektet”, 2000.

Nordisk Ministerråd, Köpenhamn, TemaNord 2000:580. Tryck: Ekspressen Tryck och Kopicenter.

Johansson, Monica, 2002. *Mainstreaming –en inventering*. Landstingsförbundet, Stockholm 2002.

Regeringens hemsida, Europarådet, <http://www.regeringen.se/sb/d/3280/a/19509>

(Kontrollerad 8 januari)

Regeringens hemsida, Europeiska unionen, <http://www.regeringen.se/sb/d/3280/a/19506>

(Kontrollerad 8 januari)

Regeringens hemsida, Internationellt, <http://www.regeringen.se/sb/d/3280>

(Kontrollerad 8 januari)

”Steg för steg Att arbeta med gender mainstreaming som strategi”, 2003, Nordiska Ministerrådet, Köpenhamn.

Tryck: Scanprint A/S, Århus 2003. ANP 2003:716.

Svenska kommunförbundet och landstingsförbundet i samverkan.

Hemsida: www.lf.swekom.se